

Beskrivning av villkorad läkemedelsanvändning i mjölkproducerande besättningar

ViLA MJÖLK

2009 fick Jordbruksverket i uppdrag av regeringen att möjliggöra villkorad läkemedelsanvändning i mjölkproducerande besättningar. En projektgrupp med representanter från Länsstyrelsen, Svensk Mjolk, SVA, Distriktsveterinärerna, Veterinärer i Sverige och Sveriges Veterinärförbund har tagit fram de förutsättningar som kan komma att gälla i ett sådant system. Förutsättningarna ska prövas i ett pilotprojekt, som ska sträcka sig över ett år.

Förutsättningar

I dagsläget kommer villkorad läkemedelsanvändning i mjölkproducerande besättningar bara att ske i försöksform. När försöket har utvärderats kommer förutsättningar för att möjliggöra ViLA att presenteras i ett förslag för Jordbruksverkets ledning, vilket beräknas kunna ske i slutet av 2012.

Deltagande veterinärer och besättningar har tagits fram med lottning. Drygt 20 veterinärer fram, med bestämd fördelning mellan privata (25 %) och statliga (75 %) veterinärer. En viss styrning har skett så att veterinärer finns representerade i nästan hela landet. När veterinärer har lottats fram och tackat ja, har en lottning skett bland samtliga mjölkproducerande gårdar i de aktuella distrikten. Tio till femton besättningar till var veterinär har lottats fram. Veterinären har då fått en möjlighet att ta ställning till de föreslagna besättningarna, och kan om särskilda skäl för det föreligger avböja samarbete med en specifik gård. Gårdarna får förfrågan om deltagande i projektet och bland de som tackar ja har tre lottats fram. Djurägare/personalen på de gårdar som ingår i pilotprojektet och därmed är aktuella för att behandla djur på gården kommer att få gå utbildningar, se under *utbildningar*.

Parter

Företagsledaren, det vill säga den person som äger den mjölkproducerande besättningen, är den person som faktiskt ingår avtalet om att besättningen ska ingå i försöket ViLA PILOT. Att han eller hon gör det innebär dock inte per automatik att de som hanterar djuren får behandla med villkorad läkemedelsanvändning. Besättningen ingår dock i försöket, men sedan är det upp till de som sköter djuren att nå upp till det som krävs för att få behandla.

Behandlande person, det vill säga de som ska behandla djuren ska gå en Grundkurs i Läkemedelshantering (GLH), se under *utbildningar*. Innan kursen är godkänd ska personen, utöver en teoretisk endagsutbildning, även ha en praktisk genomgång av försöksveterinären samt ha gått vid sidan av en veterinär när han eller hon har behandlat den aktuella diagnosen en gång. Han eller hon får då en signatur, och kan sedan inleda behandling av just den symtombilden självständigt. De behandlande personerna kan vara lantbrukaren själv eller anställda på gården.

Försöksveterinären är den veterinär som har ingått avtal med djurhållaren om villkorad läkemedelsanvändning och som förskriver läkemedlen. Det är också försöksveterinären som ska göra de återkommande besöken.

Ersättare till försöksveterinären ska utses redan vid försökets början. Denne person ingår i försöket, men har ingen egen besättning knuten till sig. Vid sjukdom eller semester hos den ordinarie försöksveterinären kan ersättaren gå in tillfälligt och ta upp till 20 % av årets besök och till dessa hörande förskrivningar. Detta ska rapporteras till försöksledningen. Om ersättaren måste ta ytterligare besök utöver de 20% eller om även ersättaren blir förhindrad att utföra besöken så ska försöksledningen kontaktas. Ersättaren ska ha bra insyn i besättningen, och ska vid sitt första besök som ersättare inleda med en genomgång av besättningen med en djurskyddsdeklaration.

Second opinion-veterinären, SOV, ska vara ett bollplank för försöksveterinären som inte har lantbrukaren som kund och inte har något gemensamt ekonomiskt intresse med försöksveterinären. Han eller hon har inblick i flera av de gårdar som ingår i försöket, och kan därför ha en kalibrerande funktion mellan veterinärerna.

Länsstyrelsen är den myndighet som utövar tillsyn över veterinärernas läkemedelsförskrivning, gårdens läkemedelshantering och över djurförsöket.

Symtom och läkemedel

Till skillnad mot villkorad läkemedelsanvändning hos gris så kan man bara förskriva vissa läkemedel för villkorad läkemedelsanvändning i nötkreatursbesättningar, och de kan endast användas till att behandla vissa symtombilder. De läkemedel som kan förskrivas för villkorad läkemedelsanvändning är bensylpenicillin (injektionsvätska och intramammär suspension), oxytocin, NSAID-preparaten carprofen, ketoprofen, meloxicam och flunixin samt intramammärer för sintidsbehandling innehållande bensylpenicillin i kombination med aminoglycosid. Samtliga preparat ska vara registrerade i Sverige. De symtombilder som kan behandlas medelst villkorad läkemedelsanvändning är klövspaltsinflammation och juverinflammation på vuxna djur, lunginflammation, necrobacillos oral form, diarré, navelinfektion och ledinfektion enstaka led på kalvar.

Utbildningar

Den förskrivande veterinären ska gå en endagskurs i hur systemet med villkorad läkemedelsanvändning är tänkt att fungera. Här introduceras denne i systemet och får tips om olika hjälpmedel som man kan använda för att få arbetet att fungera smidigt. Såväl SOVarna som försöksveterinären ska gå denna kurs, och detta kommer att bli den första kontakten dem emellan.

En person som ska behandla djur medelst villkorad läkemedelsanvändning ska gå en Grundkurs i läkemedelshantering. Under försöket kommer detta att vara en endagskurs som hålls enligt en fastställd kursplan. Betoningen ligger på att läsa djur och symtombilder samt läkemedelshantering. Efter den teoretiska delen av kursen ska försöksveterinären ha en praktisk del med de behandlande personerna på gården, vilket man har samtidigt som det inledande besöket (se nedan). För att få inleda behandling själv krävs sedan att personen ska gå med en veterinär då han eller hon undersöker och behandlar de aktuella diagnoserna en gång. Kursintyget består av denna anledning av tre delar: en för den teoretiska kursdagen som signeras av kursansvarige, en för det praktiska momentet som signeras av

försöksveterinären och en för deltagande vid behandling av varje diagnos, som signeras av den vid varje fall behandlande veterinären.

Besök

Det finns checklistor för de olika besöken.

Inledande besök

Innan den villkorade läkemedelsanvändningen inleds ska försöksveterinären tillsammans med en SOV (second opinion-veterinär, se ovan) göra ett besättningsbesök. Här sätter man sig ner med samtliga anställda på gården och går igenom följande:

- Vilka ska behandla? Har alla gått GLH kursen?
- Hur ser gårdens rutiner för läkemedelshantering ut? Behöver de korrigeras?
- Hur ser gårdens rutiner för hantering av avfall och rester (läkemedel, kanyler etc) ut? Behöver de korrigeras?
- Finns rutiner för märkning av karensdjur?
- Genomgång av vilka symtombilder och djur som kan behandlas. Rutiner för mjölkprov. Tillgång till verkstol eller motsvarande?
- Tillgång till nyckeltal?
- Genomgång av mallar för journaler och medicinavstämningar
- Genomgång av hur besöken ska gå till, basbesök och utvidgade besök

När man har utrett och besvarat frågorna går man så igenom hela besättningen och fyller i en djurskyddsdeklaration. Eventuella åtgärdsplaner dokumenteras. Det är viktigt att veterinären ser till att samtliga anställda är införstådda med vilka åtgärdsplanerna är och när de ska vara klara. Om besättningen inte är godkänd på djurskyddsdeklarationen och åtgärdsplan inte finns kan inte villkorad läkemedelsanvändning beviljas. Vid det inledande besöket skrivs även kontrakt se under *administration*.

Besök av försöksveterinären – basbesök och utvidgat besök

Basbesök

Försöksveterinären ska med ett bestämt intervall genomföra basbesök på gården (tabell 1). Basbesöken är djurinriktade och veterinären ska först och främst titta på sjuka, skadade, behandlade djur samt riskdjur i besättningen. Det som följer nedan ska ingå i basbesöket, men arbetsordningen är endast ett förslag.

Först och främst ska veterinären följa upp de behandlingar som har gjorts sedan sist. Genom att titta i behandlingsjournalen får han eller hon vetskap om vilka symptom de sjuka djuren hade då de behandlades, vilket läkemedel som användes och i vilken dos. Veterinären bör fråga om vilka avvägningar som gjordes vid behandlingen, djurets sjukdomshistoria etc. När veterinären har bildat sig en uppfattning om behandlingarna så ska han eller hon titta närmare på djuren som har behandlats. Hur ser de ut nu? Är de friska? Hur känns juvret? Hullet? Celltal? Behövs det en strategi för djurets framtid?

När veterinären har undersökt de behandlade djuren så är det dags att bedöma de riskdjur som finns i besättningen. Det är upp till veterinären själv att avgöra vilka riskdjur som ska inspekteras, men vanligen är det nykalvade kor (första laktationsmånaden), nyfödda (sedan

förra besöket), de som ska sinläggas och de djur som djurägaren har identifierat som problemdjur.

När man har undersökt och diskuterat riskdjuren så är det dags att kontrollera medicinförrådet och göra en medicinavstämning. En medicinavstämning innebär att man kontrollerar att mängden förskrivna läkemedel, mängden använt (och journalfört) läkemedel och mängden lagerfört läkemedel stämmer överens. Man kontrollerar också att där inte finns några läkemedel som inte är tillåtna för villkorad läkemedelsanvändning, förutsatt att det inte finns journalanteckningar och märkning av flaskorna som gör att de kan spåras till en veterinärs akutbesök.

Utvidgat besök

Var sjätte vecka ska veterinären göra ett utvidgat besök. De utvidgade besöken är mer besättningsinriktade än basbesöken. Man ska även här gå igenom de behandlade djuren, riskdjur och göra en medicinavstämning. Utöver det ska man även mer noggrant titta på

- Journalföring. Sköts journalföringen? Signeras alla behandlingar?
- Läkemedelshantering. Hur förvaras läkemedlen? Är de märkta? Är öppnade flaskor märkta med öppningsdatum? Är läkemedel som inte är förskrivna för villkorad läkemedelsanvändning, det vill säga läkemedel som en veterinär har lämnat eller förskrivit vid ett akutbesök, märkta med individ, dos och karenstid?
- Gå systematiskt igenom hela besättningen och fylla i en djurskyddsdeklaration. Instruktioner till hur detta ska göras finns i vägledningen till djurskyddsdeklarationen.

Vid de utvidgade besöken ska man också kontrollera de nyckeltal som bestämmer vilken besöksfrekvens man ska ha – se nedan.

Besöksintervall

1	2	3	4
Medelkoantal	Basbesöksintervall	Basbesöksintervall om kriterier som indikerar en god djurvälstånd är uppfyllda	Intervall för utökade besök
<100	3v	6v	6v
100-250	2v	4v	6v
>250	1v	2v	6v

Angivna veckor är givetvis maximal längd mellan besöken – det går alldeles utmärkt att göra tätare besök om man finner det lämpligt.

De första tre månaderna i försöket ska basbesöksintervallet i kolumn 2 användas, det vill säga minst var tredje vecka om man har mindre än 100 kor, varannan vecka om man har 100-250 kor och varje vecka om man har mer än 250 kor. Därefter kan en besättning, om den uppfyller vissa kriterier och om veterinären tycker att det är lämpligt, få förlängda basbesöksintervall (kolumn 3). Kriterierna som ska vara uppfyllda är:

- dödlighet spädkalv 0-1 dagar <13%
- dödlighet kalv 1-180 dagar <11%

- självdöda/avlivade kor <11%
- utfodringsrelaterad sjuklighet <7%
- totalt sjukdomsbehandlingar <52%
- andel kor med sena semineringar <14%
- andelen ej inseminerade kvigor över 17 mån ålder < 98%

Om något av dessa värden överskrider, eller om veterinären anser att det är lämpligt, så ska alltså kolumn 2 användas även i fortsättningen. På detta sätt premieras ett arbete som strävar efter att minimera sjukdomsförekomst och främja djurvälstånd, medan besättningar som inte arbetar på detta sätt eller som inte lyckas med det antingen inte kommer att få del av villkorad läkemedelsanvändning eller kommer att få täta veterinärbesök.

Värdena har tagits fram en granskning av studien "Välståndindikatorer – system för djurvälstånd för användning i mjölkproduktionen", som finansierades av Stiftelsen Lantbruksforskning.¹ I studien konstaterades att följande nyckeltal var signifikanta för att konstatera om besättningen hade en god djurvälstånd:

- dödfödselfrekvens,
- kalvdödlighet 2-6 månader,
- självdöda avlivade kor,
- övriga utfodringsrelaterade sjukdomar,
- andel ej seminerade kvigor äldre än 17 mån,
- andel kor med sena semineringar,
- mastitbehandlingar.

I pilotprojektet har vi modifierat vissa av parametrarna något, antingen på grund av att den valda parametern är en indikator på något som anses vara så viktigt i sammanhanget att det är befogat att utvidga den något, eller på grund av att hanterbarheten ska underlättas. Detta gäller

- dödlighet kalv 0-6 mån. Dödlighet anses vara ett så viktigt mått att vi utvidgar begreppen dödfödselfrekvens och dödlighet 2-6 mån något och använder dödligheten i gruppen 0-6 mån.
- behandlingsfrekvens. Läkemedelsanvändningen i besättningen anses vara så viktig att kontrollera att vi utvidgar mastitbehandlingar till totala behandlingsfrekvensen.

Observera att intervallen för utvidgade besök är fasta. De ska alltid ske med som längst sex veckors mellanrum.

Sambesök

Försöksveterinären kommer vid ett par tillfällen att ha med sig en oberoende veterinär (SOV) vid sina utvidgade besök. Den oberoende veterinären ska vara ett bollplank för försöksveterinären, som ska stötta och komma med ett par "färska ögon" som dessutom har insyn i flera besättningar med villkorad läkemedelsanvändning, vilket gör att han eller hon kan ha en kalibrerande funktion. Inför sambesöket ska försöksveterinären lämna en rapport om besättningen till SOVen, som gör att han eller hon är insatt i besättningen innan besöket.

¹ Sandgren CH, Lindberg A, Keeling LJ (2009) using a national database to identify herds with poor welfare. *Animal Welfare* 18:523-532

Vid besöket ska SOVen i sin grundfunktion vara en iakttagare som förhåller sig relativt passiv, om inte försöksveterinären efterfrågar annat. Hur mycket utbyte försöksveterinären och SOVen har av varandra vid besöket beror med andra ord till stor del på försöksveterinären. SOVen ska efter besöket skriva en rapport som ska skickas till försöksveterinären och till försöksledningen.

Försöksledningen har utsett sex stycken SOV, som är särskilt kunniga nötpraktiker. Dessa avlönas med medel från Jordbruksverket.

Att behandla själv

Undersökningen och symtomlistorna

De undersökningar som de behandlande personerna gör själva ska ge alla uppgifter som krävs för att fylla i journalen. För att förenkla för personalen har det tagits fram symtomlistor. Dessa kan med fördel skrivas ut och sättas upp på en vägg i mjölk- eller fikarum. Det är mycket viktigt att de behandlande personerna förstår att de endast får behandla om alla symtom är uppfyllda och att kontakt med veterinär eller veterinärbesök krävs om vissa symtom föreligger. Att utreda hur väl detta följs är en av de viktigaste punkterna i utvärderingen av pilotförsöket, och det kan vara vägledande för hur det slutgiltiga systemet ser ut.

Behandlingen

Den behandling som personen kan initiera själv ska vara förutbestämd av veterinären och får alltså inte improviseras fram av den behandlande personen. Ett förslag på behandlingsregim finns i symtomlistorna som nämndes ovan, men det är upp till veterinären om han eller hon vill använda sig av dem.

Journalföringen

Till försöket har en särskild journalmall tagits fram. Denna kommer att ha stor betydelse för utvärderingen av försöket och ska användas av djurhållaren.

Administration

Kontrakt

För att delta i försöket ska såväl veterinär som föreståndare för besättningen skriva under ett kontrakt med försöksledningen. När den villkorade läkemedelsanvändningen ska påbörjas ingår försöksveterinären och företrädaren för besättningen ett kontrakt.

Veterinärens journalföring

Veterinären ska journalföra och rapportera djursjukdata i enlighet med de regler som gäller för detta på samma sätt som har skett innan försöket. Distriktsveterinärer skall använda åtgärden "**Villkorad Imbeh mjbes timavg**" i journalföringssystemet. Detta för att vi skall kunna ha en uppföljning av ekonomin.

Även medicinavstämningar och djurskyddsdeklarationer ska utföras i enlighet med bestämda mallar. Dessa samlas i en pärm hos veterinären.

Djurhållarens journalföring

Djurhållaren ska dels journalföra i enlighet med de regler som gäller för journalföring. Utöver detta ska han använda en journal som är särskild för ViLA.

Inrapportering

Följande ska skickas in till försöksledningen som skickar vidare till Länsstyrelsen:

- kopia på kontrakt mellan företagsledare/lantbrukare och veterinär,
- DSD när villkorad läkemedelsanvändning inleds och avslutas

Följande ska skickas in till försöksledningen en gång per kvartal

- DSD,
- försöksveterinärens rapport till SOV,
- SOVens rapport till försöksveterinären,
- kopia på ViLA-journaler, medicinavstämningar och checklistor för utvidgat besök

Länsstyrelsens roll i försöket

Länsstyrelserna är den myndighet som utövar tillsyn över veterinärer som förskriver läkemedel för villkorad läkemedelsanvändning. Länsstyrelserna är även tillsynsmyndighet över läkemedelshantering på gård och över djurförsök, som pilotprojektet räknas till, och kan därför utföra besök i besättningarna i egenskap av tillsynsmyndighet över både besättningen, försöket och förskrivande veterinär. Länsstyrelserna i de aktuella länen kommer att informeras om vilka gårdar som ingår i försöket, och rapportering till Länsstyrelsen ska i övrigt ske som om det vore "skarpt läge" – all dokumentation som ska skickas in till Länsstyrelsen när villkorad läkemedelsanvändning blir verklighet ska skickas in även nu.